

Oorlogen tusschen Utrecht en Gelre over de
 Veluwe. OTTO I. GERHARD III.

Ik heb u vroeger verhaald, hoe de vrome priester WILLEBRORD, omstreeks het jaar 700, door den paus tot bisschop van Utrecht aangesteld werd, en hoe zeer deze maatregel de uitbreiding van het Christendom en de rust en orde in deze landen bevorderde. De opvolgers van WILLEBRORD bleven eenen tijdlang in dienstelven goeden geest werkzaam, en daarbij namen hun aanzien en hunne macht in alle gewesten van ons vaderland aanmerkelijk toe. Want daar zij meestal schrander en geleerd waren, en hunne hooge waardigheid hun het recht gaf, om zich, vooral in kerkelijke zaken, met alles en iedereen te bemoeien, zoo kregen zij langzamerhand een groot gezag in handen. Daar kwam nog bij, dat zij, behalve hunne heerschappij in alle kerkelijke zaken, ook het wereldlijk bestuur hadden over al de goederen, welke aan het bisdom van Utrecht toebehoorden, en daardoor werden zij dikwijls zeer gevaarlijk voor de graven en heeren, die in hunne nabijheid woonden, en in wier landen de bisschoppen sloten en landerijen bezaten. Niet zelden gebeurde het, wanneer de bezittingen van het bisdom werden aangevallen, dat de bisschop in eigen persoon met zijne

leenmannen optrok, om ze te verdedigen, en het is in 't geheel niet vreemd in de geschiedenis van ons vaderland, dat zulk een geestelijk heer, aan het hoofd van eene groote krijgsmacht, te paard en gewapend met eene ijzeren strijdkolf, de landen zijner naburen brandende en plunderende doortrok. Vooral had het graafschap Holland dikwijls veel te lijden van zulke krijgszuchtige kerkvoogden, die, niet tevreden met hunne geestelijke macht, ook hun wereldlijk gebied onophoudelijk trachtten te vergrooten. Gij kunt dus begrijpen, dat de keizers en vooral de graven, steeds hun uiterste best deden, om bij voorkeur zulke mannen tot bisschop te doen verkiezen, die hunne vrienden of bloedverwanten waren, omdat zij dan nog al het minst van hen te vreezen hadden. Maar meermalen werd er heftig gestreden over de opvolging in het bisdom. Soms werden er door twee elkander vijandige partijen twee bisschoppen aan den paus voorgesteld, die in zoodanig geval niet zelden ten einde raad was, en dan beoorloogden die partijen, met de kandidaat-bisschoppen aan haar hoofd, elkander weder zoo lang, totdat de eene geheel ten onder gebracht was, of totdat er slechts één voor het bisdom overbleef.

Eens, dat er te Utrecht een vinnige twist was ontstaan onder de heeren van het kapittel (zoo noemt men de verzameling van geestelijken, die toen o. a. belast waren, om eenen bisschop aan den paus voor te dragen), en men het volstrekt niet eens worden kon, wie bisschop **ADELHOLD** zoude opvolgen, besloot men, de beslissing van het geschil aan keizer **KOENRAAD II** over te laten. Deze achtte het in dit geval noodzakelijk, zelf naar Utrecht te reizen. Op dien tocht vergezelde hem zijne gemalin, die het

voorzicht had, binnen weinig tijds moeder te worden. Het reizen was, vooral voor vrouwen, in die dagen een moeilijke zaak; de wegen waren nog in jammerlijken toestand, en de rijtuigen zeer ongemakkelijk. Toen dus de keizer met zijn gevolg tot Oosterbeek was genaderd, vond hij het ongeraden, om de keizerin, die reeds zeer vermoeid was, nog verder mede te nemen. Herbergen waren er destijds te Oosterbeek niet; het dorpje lag midden in de heide, en bestond slechts uit eenige arme, met stroo gedekte huisjes. Alleen de woning van den pastoor, pater BERNULPH, zag er vrij welvarend uit, en dáar besloot de keizer zijne gemalin achter te laten, terwijl hij zelf onmiddellijk de reis naar Utrecht vervolgde. Pater BERNULPH richtte zijne woning zoo goed mogelijk voor zijne hooge gast in, en het was aldaar, dat de keizerin, na een paar dagen, van eenen zoon beviel, die later, onder den naam van HENRIK III, keizer van Duitschland werd. BERNULPH wist in die gewichtige omstandigheden niets beter te doen, dan zelf naar Utrecht te gaan, om den keizer dit heuglijk nieuws mede te deelen. Deze was juist in de bisschopsstad aan het beraadslagen over de keuze van den nieuwen kerkvoogd, toen de Oosterbeeksche pastoor bij hem werd aangemeld, en in zijne vreugde over die blijde tijding, benoemde hij aanstonds pater BERNULPH tot bisschop, en maakte daarmede tevens een einde aan die langdurige geschillen. BERNULPH regeerde wijs en voorspoedig, en gedroeg zich voorzichtiger en verstandiger, dan men wel van zulk eenen eenvoudigen pastoor verwacht zou hebben, en toen later de jonge HENRIK keizer werd, stond hij hem trouw ter zijde.

De volgende bisschop was weder een Gelderschman, en

heette *WILLEM van Gelre*. Hij was niet zoo vredelievend als zijn voorganger, doch ervaren in de behandeling der wapenen, en daarbij een geleerd en schrander man. De keizer, wiens partij hij trok in diens twisten met den paus van Rome, beloonde hem daarvoor met aanzienlijke gunstbewijzen. — Het was omstreeks denzelfden tijd, dat de vermaarde kruistochten naar het Heilige Land eenen aanvang namen. Honderd duizenden menschen uit alle landen van Europa trokken nu jaar op jaar naar Palestina, om het graf van onzen Zaligmaker uit de handen der ongeloovige Mahomedanen te verlossen, en in Azië een christelijk rijk te stichten. Maar het was zulk eene bonte en verwarde menigte, waaruit die legers waren zamengesteld, en de legerhoofden zelve waren zoo oneenig, en zoo onkundig in de wijze van oorlogvoeren tegen de Mahomedanen, dat deze er toch altijd in slaagden, de Christenen weder uit hun land te verdrijven. Men berekent, dat er ongeveer zeven millioen Christenen door oorlog, ziekte of honger in die vreemde landen zijn omgekomen. Meer bijzonderheden aangaande die kruistochten, die toch ook zeer veel goeds voor Europa hebben uitgewerkt, hebt gij ongetwijfeld elders reeds gelezen, en behoeven wij dus hier niet te herhalen. Bisschop *WILLEM van Gelre* heeft ook zulk eenen kruistocht bijgewoond. Hij verbond zich met de bisschoppen van Bamberg, Munster en Regensburg, en aan het hoofd van 7000 man trokken zij naar Palestina. Nauwelijks waren zij te Rama in Arabië aangekomen, en beraadslaagden zij, wat hun nu te doen stond, of eene groote menigte Arabieren, begeerig naar roof en buit, viel als woedende wolven op hen aan. Na eenen heeten strijd bleef bisschop *WILLEM* voor dood op het slagveld liggen. De andere vluchtten op eenen

ouden toren in de nabijheid, en verschansten zich dáar zoo goed zij konden. De Arabieren kwamen hen dáar belegeren, maar de Christenen wisten door eene list, hunne opperhoofden binnen de vesting te lokken. Daarop plaatsten zij deze, goed gebonden en gekneveld, op de gevaarlijkste punten, zoodat de Arabieren, bevreesd voor het leven hunner vorsten, ophielden met pijlen en steenen te werpen, en besloten de Christenen door honger tot de overgave te noodzaken. Ten laatste zou hun dit ook zekerlijk gelukt zijn, zoo niet onze bisschop WILLEM, die inmiddels van zijne wonden hersteld was, ijlings met eene hulpbende tot ontzet zijner vrienden was komen opdagen. Op het naderen van hem, dien zij reeds lang dood waanden, vloten de vijanden als kaf voor den wind, maar WILLEM en de zijnen vervolgden hen, en hij had de voldoening, zijne landgenooten van een wissen dood gered te hebben. Toen togen zij vreedzaam naar Jeruzalem, stortten hunne gebeden uit bij het heilige graf, en keerden daarop onder ontelbare gevaren naar hun land terug. Van de 7000 land- en lotgenooten brachten WILLEM en zijne ambtsbroeders er slechts 2000 weder te huis.

De volgende bisschoppen waren meest allen van meening, dat het beter was, den keizer te vriend te houden, dan hunne naburen, de graven van Gelre en van Holland. Op allerlei wijzen poogden zij den keizer te believen, en deze schonk hun dan ook gedurig grootere en kleinere stukken lands, om die bij hun gebied te voegen, en er de inkomsten van te genieten. Op zulk eene wijze kwam ook de Veluwe eenmaal aan Utrecht; maar daar de bisschop wel inzag, dat er niet veel van te trekken was, ver-
 goegde hij zich met er alleen het geestelijk gebied over

te voeren, en gaf het overigens als een leengoed aan den hertog van Brabant. Deze gaf het weder als een achterleen aan zijne dochter AGNES, die met den graaf VAN GELRE huwde, tot bruidsgeschenk ¹⁾. Wij kunnen nu den draad van ons verhaal weder opvatten.

Toen nu de bisschop zag, hoe eigenmachtig die hertog van Brabant met zijne Veluwe had gehandeld, zonder hem, zijnen leenheer, daarin te kennen, en toen de hertog op goede gronden, zoo als hij meende, bleef weigeren hem de hem toekomende hulde te bewijzen, was hij zoo hevig verstoord, dat hij in aller ijl, in plaats van den hertog in zijn eigen land op te zoeken, in de Veluwe zelve viel, en al wat hij kon te vuur en te zwaard verwoestte. Graaf GERHARD, van wien gij u herinneren zult, dat hij door zijnen vader HENRIK tot heer of graaf van de Veluwe was aangesteld, verweerde zich dapper, en belegerde zelfs de stad Deventer, welke toen ook tot het bisdom Utrecht behoorde. Maar de keizer van Duitschland, die op dat oogenblik juist naar deze landen in aantocht was, kwam nog ter goeder ure tusschenbeide, om verder bloedvergieten te voorkomen. Hij bemiddelde een bestand, en GERHARD bleeff in het bezit van de Veluwe. De bisschop rustte echter niet. Hij wilde de Veluwe terug hebben. Na GERHARD'S dood, en nadat diens zoon OTTO I hem als graaf van de Veluwe en zijnen vader als graaf van Gelre was opgevolgd, viel de bisschop, geholpen door de graven van Holland en Kleef, op nieuw in de Veluwe, vast besloten haar nu voor altijd aan Gelderland te ontrukken. Graaf OTTO was eerst bevreesd, zich met hem te meten, omdat

¹⁾ Zie boven blz. 34.

zijne krijgsmacht veel te gering was. Hij ging dus een verbond aan met den hertog van Brabant en met de bisschoppen van Keulen en Munster, die om andere redenen hunnen Utrechtschen ambtgenoot niet lijdten mochten. Zóo vereenigd trokken zij weder op Deventer los, waar de bisschop al zijnen geroofden buit en veel geld in bewaring gegeven had aan tachtig ridders, die beloofd hadden, dat alles, zelfs met gevaar van hun leven, te zullen verdedigen. Van weêrskanten was men in gespannen verwachting, hoe de strijd zou afloopen — toen al wederom de keizer tusschenbeide kwam. Volgens zijne beslissing zoude de Veluwe voorloopig als leen aan Gelderland's graaf blijven. Daarmede was nu de twist voor het oogenblik wel bijgelegd, maar de latere bisschoppen poogden telkens hunne oude rechten tegenover Brabant weder te doen gelden. Hunne pogingen bleven echter vruchteloos, totdat, na verloop van eenige jaren, de hertogen van Brabant hunne aanspraken van zelve opgaven. Maar wie dan ook de opperleenheerschappij over de Veluwe hebben mocht, gelijk dat in die dagen heette, onze Geldersche graaf en zijne opvolgers hebben zich daar niet veel over bekommerd. Zij gingen voort, hunne eigene heerschappij aldaar wakker te handhaven, en zijn dan ook altijd in het bezit van de Veluwe gebleven.

Graaf otto deed ook een tocht naar het Heilige Land, in gezelschap van de graven van Holland en Vlaanderen, waarbij zich ook keizer FREDERIK van Duitschland voegde. De tocht liep alweder ongelukkig af; de keizer en de Nederlandsche graaf vonden er beiden den dood, en graaf otto mocht zich gelukkig rekenen, behouden in zijn land terug te komen. Hij kwam juist tijdig genoeg terug, om deel

te nemen aan eenen strijd, waartoe, als naar gewoonte, de bisschop weder aanleiding had gegeven.

Toen namelijk bisschop BOUDEWYN, die woelgeest, die de Veluwe zoo verwoest had, gestorven was, ontstond er, helaas, weder twist met Holland over de keus van zijnen opvolger. De graven van Gelre en van Holland kozen elk eenen, en de keizer beval ditmaal, dat de beide kandidaten naar Rome zouden reizen, opdat de paus hen leeren kennen, en den waardigste kiezen zoude. Maar, zonderling genoeg, op die reis stierven beiden, en toen werd DIRK VAN DER ARE, een vriend van Holland, tot bisschop van Utrecht verkozen. Graaf OTTO gaf toe, en maakte dus van den nood eene deugd; ook zag de graaf van Holland al spoedig, dat hij zich in de keuze vergist had, zoodat hij zich zelfs, bij den eerstvolgenden oorlog tegen den bisschop, met graaf OTTO verbond. De bisschop had namelijk twist gekregen met WILLEM, graaf van Oost-Friesland, die de broeder van den Hollandschen en de schoonzoon van den Gelderschen graaf was. De oorlog werd eenige jaren lang met groote verbittering gevoerd. De beide graven belegerden Utrecht, en namen Deventer in; de bisschop trok weder met eene groote macht over de Veluwe, verwoestte het land wijd en zijd, en maakte zich meester van Zutphen. Ook de stad Tiel, die toen nog niet tot Gelderland behoorde, werd in dien oorlog deerlijk geplunderd en verbrand, en wat nog het ergste was, en den bisschop het meeste voordeel verschafte, was, dat de beide graven, de een door list, de ander in een gevecht, gevangen werden genomen. Deze groote voordeelen had de bisschop echter voornamelijk te danken aan de hulp van den hertog van Brabant. De beide graven werden

weldra voor een groot losgeld weder in vrijheid gesteld, en haastten zich, ten einde nieuwe krachten te verzamelen, met hunne onrustige naburen vrede te sluiten.

Eenige jaren later was het tooneel weder geheel veranderd. Bisschop DIRK was overleden, zijn opvolger OTTO VAN GELRE insgelijks, en nu werd OTTO VAN DER LIPPE tot bisschop verkozen. Ook hier, in Gelderland, was graaf OTTO gestorven, en zijn zoon, graaf GERHARD III, regeerde in zijne plaats. Deze was een vroom en vredelievend vorst, die ongaarne het zwaard trok. Met den bisschop stond hij op eenen goeden voet, hetgeen wel vreemd was voor eenen Gelderschen graaf. Er was toen al weder een oorlog uitgebarsten tusschen den burggraaf van Groningen en den slotvoogd of kastelein RUDOLPH van Koeverden. De bisschop, die er eigenlijk niets mede te maken had, poogde de strijders te verzoenen, maar de kastelein wilde er niets van hooren. Toen besloot de bisschop hem met de wapenen te dwingen, en zijn vriend, graaf GERHARD van Gelre, beloofde hem daarbij zijne hulp. Met eene aanzienlijke krijgsmacht, waarbij wel vijf honderd ridders waren, toogen men naar Groningerland, en ROLF van Goor, de banierdrager van den bisschop, die in grootte en kracht een reus was, voerde den tocht aan. Maar kastelein RUDOLF was een ervaren krijgsman, en wist het zóo te overleggen, dat zij er met schade en schande afkwamen. Voorzichtig ontweek hij zijne vijanden, die hem steeds op de hielen zaten; zóo lokte hij hen allengs in de moerassen, die Koeverden omringden, en toen zij zich daar op hunne paarden en met hunne zware wapenrustingen noch voor-, noch achterwaarts bewegen konden, overviel RUDOLF hen onverhoeds met zijne gansche macht, en richtte zulk eene

slachting onder hen aan, dat bijna niemand ontkwam. Graaf GERHARD en de aanvoerder der Hollandsche hulptrouwen, heer GIJSBRECHT van Amstel, werden zwaar gewond, en gevangen genomen. De bisschop werd gruwzaam mishandeld, en daarop vóórover in eenen poel geworpen, waar hij weldra verstikte.

Nu moest er te Utrecht een nieuwe bisschop verkozen worden, en onze graaf GERHARD moest daar volstrekt bij zijn. RUDOLF gaf hem daartoe verlof, mits hij op zijn woord van eer beloofde, terug te zullen keeren. GERHARD liet zich toen, zwaar gewond en ziek, op een bed naar Utrecht in de vergaderzaal dragen, en wist dáar het medelijden der verzamelde heeren zoo zeer op te wekken, dat zij in alles zijnen wil deden, en zekeren WILLIBALD, een zijner vrienden, op zijne bede tot bisschop verkozen. De nieuwe bisschop ontsloeg hem dadelijk van zijn aan RUDOLF gegeven woord, en maakte hem vrij; daarenboven deed hij RUDOLF den oorlog verklaren, omdat deze de stoutheid had gehad, eenen bisschop in den modder te smoren. WILLIBALD was beter op zijne hoede tegen RUDOLF's listen; nadat de oorlog eenigen tijd geduurd, en geen der partijen er iets bij gewonnen had, werd de vrede gesloten. RUDOLF, op 's bisschops edelmoedigheid vertrouwende, bracht hem daarop, slechts door één zijner mannen vergezeld, een bezoek op zijn slot Hardenberg. Maar pas waren zij dáar aangekomen, of zij werden gegrepen, deerlijk mishandeld en verminkt, daarop gedood, en hunne hoofden op lange staken gesteld. Waarlijk, zulk een schrandere en dapper man als RUDOLF had een beter onthaal van den bisschop verdiend. Of deze het bevel tot zijnen dood had gegeven, is nog niet bewezen,

maar zeker is het, dat het buiten wil en weten van graaf GERHARD geschiedde. Deze was er zelfs hevig over verstoord, en ware hij minder afkeerig van den krijg geweest, dan zou deze omstandigheid wellicht op nieuw aanleiding tot eenen bloedigen oorlog met den bisschop gegeven hebben, en dan was allicht de arme Veluwe op nieuw geteisterd en verwoest geworden.

GERHARD III is kort daarop, in 1229, gestorven. Hij werd te Roermond, later de hoofdplaats van dat gedeelte van Gelderland, dat het Overkwartier heette, begraven.

Ik wil
denis v
orro D
hoogst
zij uit
hen ver
eer en
naderha
schieden
nonderhe
Toen
opvolgde
zijne v
een jon
standig
van zijn
van den
lezen ne
gendet
zigheid